

Az alábbi, húsz évvel ezelőtt született, s most három részletben megjelenő írással a Bokor Közösség archívumából válogató, új sorozatot indítunk el. Olyan írásokat teszünk közzé, amelyek változatlan aktualitásuk miatt, vagy egyszerűen csak a múlt tanúinként ma is érdeklődésre tarthatna számot.

Annavölgyi emlék

Előszó

Senkit se vezessen félre a romantikus cím. Az itt összegyűjtött néhány elmélkedésnek kevés köze van a regényességhez. Nem szórakoztató írásnak szántam őket, bár az sem mondható, hogy nagy szakmai felkészültséggel írt elemzések lennének. Minek gondolom őket? Egy baráti kör életéhez hozzátartozó, napról-napra folytatott helyzetmegítélésnek, vagy inkább a megítélés kísérletének. Röviden és gazdasági nyelven: fogyóeszköznek, amit ma használok, de holnapra már jobbra cserélek, s legfeljebb emlékként őrzök, amíg jut neki hely. Naplónak és olvasónaplónak, s néhány jó szándékú törekvés rögzítésének.

Az első elmélkedéseket Annavölgyben mondtam el, s hiába keresztelte át őket irodalmat értő barátom „profán kantátáknak”, bennem mindig „Annavölgyi emlékként” éltek. E különnyomatra, amellyel kapcsolatban már nem köt a mindenkori szerkesztőnek kijáró önkéntes engedmesség, ezt a címet írom tehát, miközben a vázában egyenesen állnak az annavölgyi kopár dombokon feleségem által szedett lila vasvirágok, s a telepen ott él egy barátom, akinek megadatott, hogy szeretetéért megalacsonyítsa őt a világra.

Nem nagy dolgok ezek, de elegek egy pillanatnyi élethez.

1. A laikusok kora

1949 augusztusa semmiben sem különbözött az előző, átlagos augusztusoktól, legalábbis így emlékszem. Meleg volt, néha tikkasztóan meleg, poros és talán unalmas. Amikor egy iskolatársam szólt, hogy úgy tudja: párnas lelkigyakorlat lesz a Szent István templomban, közömbösen, meglehetősen érdektelenül vettem tudomásul közlését. Hatodik és hetedik gimnázium között az embernek megvannak a maga sajátos problémái, ezt megfejtette a történelem egy politikai csoport „hurrá”-propagandájával, s egy csendes, alattomosan terjedő félelemérzettel. Nem tudom megmondani, miért és hogyan kerültem mégis oda a lelkigyakorlatra. Talán

azért, hogy találkozzam néhány barátommal, akikről azt gondolhattam, hogy ott lesznek. Különösebbet nem vártam. Az előző tíz évben mindig tagja voltam valamilyen, életkoromnak megfelelő katolikus szervezetnek, szavaltam, énekeltem, vezetőképző tanfolyamra jártam, tisztségem is volt a Kongregációban. Nagyjából tudtam, mit várhatok az Actio Catholica keretében mint világi hívő. Azt is tudtam, hogy tőlem mit várnak.

Azt a lelkigyakorlatot azonban nem az Actio Catholica szervezte, amint-hogy a következő évek történelmét sem egy feudális, vagy polgári kormány alakította. Jó időre megszűnt az a bájosan elgondolt együttműködés, amely a klérus és a hitét művelten és öntudatosan élő világi apostolok között elkezdődött volna. Lehet, hogy most már örökre megszűnt. Legalábbis úgy és számomra. Nem tudtam, hogy miközben a vasútvídedi grund felé ballagok, az akkor még befejezetlen templom felé, már egy új korszakban haladok, mivel ezekben az években immár hazánkban is elkezdődött a laikusok kora. Megmozdult a bázis – bár akkor ezt nem így mondták.

Elég sok csata volt már mögöttünk. Védjük a régit, becsülettel harcoltuk az utóvédharcokat, sorra szorultunk ki állásainkból. Be kellett látnunk, hogy az új világ nem kér belőlünk, történelmi bűnökkel megterheltek utódaiból. Nincs szerepünk, nincs becsületünk. A legtöbb, amit elérhettünk, hogy megtűrtek leszünk, akik csak mindennapi kemény munkájuk alapján kaphatnak egyáltalán helyet a társadalomban. Elismerésre, értékelésre reményünk sem volt, létünket bizonytalanannak látva, félve és megzavarodva éltünk abban a világban.

Sokan sokféleképpen fejezik ki azt, ami azután történt, hogy – úgy látszott – mindent elvesztettünk. Aszerint, hogy a dráma melyik mozzanatát vagy hatóerejét tekintjük, beszélhetünk a keményen megnyesett fa friss kizöldüléséről, a Szentlélek megújító kegyelméről, a forrásokhoz való visszatérésről, az evangélium újrafelfedezéséről, a szorongatásban kitartók jutalmáról, Jézusnak az Egyház részére adott ígéretéről. Mindezek

annyira igazak, hogy vitát sem érdemes nyitni róluk. De ha megkísérlem teljesen átfogni a történeket, akkor elmondhatom, hogy egy olyan újjáéremtődés korában éltem, amikor a történelem műhelyében együtt volt minden ahhoz, hogy evangéliumi kereszténység szülessen – ha az ember is akarja. A történelmileg, társadalmilag megalázott, különféle erőszakok alá vetett, az ellenszegülés eszközeitől megfosztott, kigúnyolt hívőnek megadatott a nagy lehetőség: leszámolni a múlttal, megváltoztatni a gondolkodást, és új eszmékkel, új emberként nekivágni a holnapnak.

Romantikus lennék, ha azt mondanám, hogy ez történt azon az augusztusi lelkigyakorlaton. A fordulatok nem mindig és nem mindenben 180 fokosak. De új barátokra leltem, és utána értelme lett a munkának. Még nagyon hagyományosan, s amint a tapasztalat mutatta, nem is hosszú távra, de indulásnak elegendően. A magyar egyház életében még nagyon önállóan, még vezetésre várva, megjelentek a laikusok. Hiszen voltak már nem-papi személyek jóval korábban is az egyházban – vetheti ellen valaki. Ez igaz, viszont az új laikusok egy dologban alapvetően különböztek a régi, úri világ laikusaitól: azt hitték, úgy tudták és így vállalták, hogy az új világban nekik kell megmenteniük az egyházat. Még nem tudták, hogy az „egyház” bármilyen „új világban” képes megmenteni önmagát a semmire, ha megegyezik az új hatalommal. Én és barátaim úgy láttuk, hogy minden, ami régi, összeomlott, vagy hamarosan elpusztul, és nekünk nincs más lehetőségünk, mint iskolák, szerzetesházak, s hamarosan talán templomok nélkül, egy szál magunkban tenni tanúságot a hitről, a Krisztusról. Ebben a tanúságtevésben csak sorrendi, de nem ontológiai különbséget láttunk papok és nem-papok között. A várható Golgotában és máglyafüstben egyként való részesezés már munkálta Isten népének igazi egyenlőségét.

Ez az egyenlőség több folyamat eredménye volt, és lesz még a jövőben is. Először az történt, hogy megmutatkozott a korábbi egyházi elméletek, gyakorlatok, szolgálati és veze-

tési stílusok gyengesége, evangéliumtalansága. Majd a szorongás idején új elméletek és új emberek jöttek, papok és nem-papok, s mi több, hívők és nem-hívők, és kritikus-konstruktív hangjukkal ébreszteni kezdték az emberek lelkiismeretét. Egyre visszatetszőbbé vált a papi szoknyák körül udvariaskodó, klerikális beállítottságú laikus réteg viselkedése, másrésztől lassan erősödni kezdett az egyházat egzisztenciálisan szerető, ámde – vagy éppen ezért – egyházi vezetőinek tevékenységére kritikusan reflektáló civilek tábora. A jövő a szolgálati papság becsületét megvédő papok és a minden őszinte krisztuskövetőnek kijáró becsületet megszerző laikusok azonos létsíkon megvalósuló egységében van.

E századbéli történetünk előtt és elején azonban még nem látszott tisztán, mennyire a laikusok fogják meghatározni az egyház kötelező alakulását. Ki gondolta, hogy a vallásüldöző francia forradalom valójában az üdvösség történetét munkálja, amikor újból kihirdeti a szabadság, egyenlőség és testvériség – a keresztények által egyszer már vallott, de az egyház által engedelmességbe, hierarchiába és diszkriminációba temetett eszméjét. Ki gondolta, hogy a Kommunista Kiáltványt megfogalmazó és valóra váltani akaró nem-hívők, a 3x8-ért harcoló elkeseredettek fogalmazzák meg először azokat a szabadságjogokat, amelyekért az egyházban, a szeretet országában, még ma is harcolni kell. Közülük 140 éve egy tipikus civil jenki hirdette meg a rosszal szembe-szegülő polgári engedetlenség magatartását, s e század első felében folytatta egy civil indus ügyvéd látványos, erőszakmentes küzdelmét a szabadságért, függetlenségért.

„Ma a Szentlélek az egyházon kívül, a civilek körében fúj”, mondta jó néhány évvel ezelőtt egy művelt, tekintélyes pap. Nem igaz; az az igaz, hogy a hivatalos egyház tette magát képtelenné a Szentlélek üzenetének felfogására komplikált eszmerendszerével, tételeinek valódi felülvizsgálhatatlanságát kimondó dogmájával, az igazság fáradságos kutatása helyett a tekintély kinyilatkoztató stílusával, a vélt üdvösség elégedett birtoklása tudatában az üdvösség eszközeit használni nem akarók melletti elmenésével, a parancsoknak jó tanácsokra való degradálásával.

„Szívem elszorul az üresség láttán: nincs isteni szó, krisztusi sugár, erkölcsi vezető, aki a dulakodás fölött rámutatna Isten városára.” „A háború előtt őszintén igyekeztem megérteni minden vallást, igazat adni és igazat szolgálatni mindegyiknek... Evangé-

liumi megújodást vártam tőlük, amely tettekkel nyilatkozik meg, mi helyt nagyszabású alkalom lesz rá. Eljött a nagy alkalom, s ami nyilvánvaló lett, az valamennyi vallás csődje volt, a régieké is, az újaké is. ... Én az embert is, eszmét is a próbatételnél mérem. A próba a döntő. Azok a keresztények, akik azt keresték, hogyan lehetne összeegyeztetni az evangéliumot a háborúval, az istenfélelmet felebarátaik legyilkolásával, tönkretették az evangéliumot, az Istent, és tönkretették saját magukat.” (1)

Romain Rolland laikus szavaiból idéztem az imperialista háború idejéből, de idézhetem az 1985-ös Hansjakob Stehlét is, aki látva azt a diplomáciai ügyeskedést, amellyel az egyház egyrészt nyilatkozattal fékezi meg a szegénység ellen lázadó forradalmárokat, másrészt az ateista nagyhatalom külügyminiszterére mosolyog, így ír: „Végezetül a kommunistáknak sem éri meg, hogy manicheus módon a világ minden baját mindig az ideológiai ellenfél számlájára írják, főképp ha annak divíziók helyett csak víziók vannak. Egy olyan pápával, aki Hiroshimától Auschwitzig mindenütt, mint egy pacifista, a világ lelkére beszél, a haza védőinek azonban mindig békét hagy, még az ateisták is megegyezhetnek abban, hogy majd az égben béke lesz.” (2) Ha egyházunk ki akarja venni a részét a világi diplomáciából, akkor minden nyilatkozat ellenére, a legfelsőbb szinteken kialakulhat egy „entente cordiale”, amelynek a szegények isszák meg a levét.

Egyházunk egy évszázaddal kullog a történelmi fejlődés mögött. Az amerikai egyház most foglalja pontokba – és nem felső utasításra – az emberi szabadságjogokat az *egyházban*, mivelhogy nincsenek meg. Nem pirulunk el most elnevezni a drága jó József napjának május elsejét Munkás Szent József napjának, most iktattuk be a Béke Világnapot, amikor elvileg is alig teszünk érte valamit. Camara lemondását hamarabb elfogadták, mint más hasonló korú püspökét: Dél-Amerika lelkiismerete volt, de bíboros nem lett belőle. Amit egyes egyházi személyek (Arns, Lorscheider) tesznek Dél-Amerikában, az legalábbis gyanús. Hiába lesz egy szláv páros Európa védőszentje, ha az egyház sorsát Nyugathoz kötjük. Egyáltalán: nem neveléses Európa sorsát attól tenni függővé, hogy van-e Európának védőszentje? Inkább élő szentek kellenének.

Az emberek elhagyják az Egyházat, mert teológiai tételeken, szertartásokon és a fegyelmi rendszabályok örökös érvényesítésén túl az utóbbi

időben nem képviselt haladó módon semmit, amin azt értem, hogy nem kockáztatta létét az emberek igazi boldogságáért, életéért. A vezetők fejében még most sem a haladó gondolatok járnak, hanem tekintélyük, méltóságuk, befolyásuk erősítése, miközben elhagyja őket népük. Mivel az ember – magára hagyatva, mint akire nem figyelnek – maga kénytelen megfogalmazni és megvalósítani gondolatait.

„Göttingenben elsősorban Hilbert és Minkowski előadásait látogattam” – írta Max Born 1965-ben. „A két jó barát sokszor meghívott, hogy tartsak velük hosszú erdei sétáikon. Noha megszoktam a szabad és heves vitákat apám biológus barátai között, mély benyomást tett rám, ahogyan ez a két nagy matematikus a világra tekintett. Nemcsak a kor legmodernebb matematikáját tanultam meg tőlük, hanem ennél sokkal fontosabbat is: azt a kritikus magatartást a társadalom és az állam hagyományos intézményeivel szemben, amelyet egész életemen át megőriztem.” (3)

Egy 83 éves Nobel-díjas laikus a kritikus magatartást tartja nagyra, s ha körülnézek, akkor azt látom, hogy egyházunknak egyáltalán nem a kritikus magatartás a jellemzője, hanem az a barokk elégedettség, amely túlárado boldogsággal nyugtatja, ha az állam érdemeikkel ékesíti az őt jól kiszolgáló egyháziakat.

A kritikus laikusok már a 20-as évek Franciaországában létrehozták a kiscsoportok elődeit, megpróbálkoztak a faluközösségekkel is. A 30-as évek Belgiumában, ha késve is, de ott voltak a munkások között. S a laikusok érdemét nem csökkenti, hogy animátoraik legtöbbször papok voltak, mert a papok gyakorta dolgoztak ellenszélben, a felfüggesztés és kiközösítés valós veszélyében. Még fontosabbnak tartom azonban azt a rejtett fejlődést, amelyre a hivatalos egyház nem figyelt fel, mert nem értett hozzá, mert látszólag nem érintette az egyházat. Ez a fejlődés az emberek gondolkodásmódjában zajlott le. Amikor kiragadtam a Born által nagyra értékelt kritikus magatartást, akkor azt egynek tartottam a huszadik század vívmányai közül. Miért? Azért, mert ez a kritikus magatartás valahol a mélyben kapta meg az igazolást. A huszadik század természet-tudományában, amely megtanít minket arra, hogy kétségbe vonjuk, újra átgondoljuk a régit, hogy megszabaduljunk az elavulttól, és eljussunk az újhoz.

„Egyetlen fizikai elmélet sem végleges: új tapasztalatok módosításokra, sőt visszafordulásra készíthetnek

bennünket. De ha végigszaladunk a fizika történetén, ingadozást, habozást láthatunk ugyan, azonban a primitívebb fogalmakhoz való visszatérést aligha.” (4) Mármost abból, hogy kiválasztottam és igaznak tartom ezt az idézetet, az következik, hogy hitemet nem annak tartom, hogy egy vas-tag könyvből felolvasok vagy nekem olvasnak fel, hanem olyasminek, aminek története van, aminek a története során tapasztalás van, a tapasztalatok pedig alakítják felfogásunkat. Bizonyos utakról vissza kell térni, de ez a visszatérés nem azonos a múlt-hoz való visszatéréssel, mert a múlt már elmúlt. Valljuk azt, hogy törekszünk a legvilágosabb látásra, és azt is tudjuk, hogy ez a látás nem végleges. Valljuk, hogy mindenkinek joga van e látás megerősítésére vagy módosítására, aki tapasztalatokat szerzett, mert vállalkozott tapasztalatok szerzésére. Senkinek nincs joga a maga tapasztalatait abszolutizálni. Anynyit tarthat belőle igaznak, ma és most, amennyit korrekt közösségi vitában meg tudott védeni. Figyeljete csak a következő gondolatláncra!

„Amikor edinburghi katedrámról nyugállományba vonultam... (Einstein) röviden és világos érvekkel kifejtette... Érvelésével nem értettem egyet... nem tartottam megfelelőnek... Válaszomban azzal indokoltam... Kifejtettem... kimutattam. Einstein azt válaszolta, hogy félreértettem őt, mert... Ezt követő levelezésünk tele volt kölcsönös félreértésekkel. Pauli ... őszintén megmondta nekem, hogy tényleg nem tudok jól oda-

figyelni mások véleményére. Azt hiszem igaz is van. De segített, ... a végső változat ... elnyerte Pauli teljes helyeslését. Noha vitánk Einsteinnel meglehetősen éles volt, barátságunkat ez a legkevésbé sem érintette.” (5)

Jól mondta Gyarmati István egy előadásában, hogy a természettudományoknak is köszönhető, hogy kialakult a tekintélytől mentes, tényekre alapozott érvelés. Csakúgy, mint Szókratésznél, ahol az Istentől eredő igazságon kívül nincs más gondolkodásalakító erő. A misztika vagy az ellenőrizetlen gondolkodás iránt vágyódók persze lenézhetik ezt a túl egyszerűnek látszó logikát, mindazonáltal az igazságért így megküzdő embernek meglehet az az elégtétele, hogy élete során nem hazudott irreális dolgokat. Van így is elég titokzatos és elrejtett tény a világban. A huszadik század tudományának nagy vívmánya éppen az axiomatikus módszer. Semmi más ez, mint őszinte szembenézés a természet kifürkészhetetlenségével, elismerése annak, hogy ennyit tudunk, és többet nem. Mert nemcsak az lett axiómává, hogy két pontot mindig össze tudunk kötni egy egyenessel, jóllehet igazában nem is tudjuk, milyen a pont, meg hogy az elektromágneses hullámok olyan fizikai létezők, amelyek eleget tesznek egy bizonyos egyenletrendszernek, pedig e hullámok természetét úgy teljes egészében nem ismeri senki, hanem az is axiómává lett, hogy van Isten, és az is, hogy nincs. Mert ismereteink még mindig felszínesek, még az anyag mélységeibe

sem látunk bele, mennyire kevésbé a transzcendens világba. Állunk az ismeretlen határán, fogjuk a felénk érkező üzeneteket, barátainkkal összegezzük és megbeszéljük a tapasztaltakat, értékelünk és vitatkozunk, mindenre odafigyelünk. Ellentmondásokat oldunk fel, vagy hozunk egységbe, részleteket illesztünk helyükre. Becsüljük a keresőket, becsüljük az igazat tudókat, és óvjuk egymás szabadságát, életét. Mert szemben állva az összes létezők világával, amely felénk jelez és felénk sugároz, észrevesszük, hogy egyetlen, legalapvetőbb kincsünk az életünk, a létünk, ami az oka annak, hogy felfoghatjuk a különféle létezők üzeneteit. Ezt a kincsünket nem magunktól kaptuk, ajándék ez a történesek

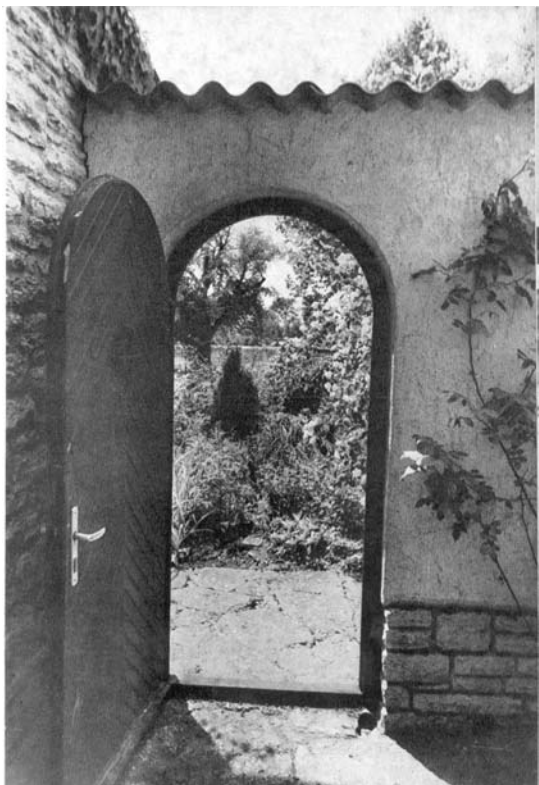
mélyéről, nem érdemeltük ki, van, és büntetlenül nem is emelhetünk rá kezdet. Ennek elfogadásával válik a hívő laikus igazán emberré, akinél nincs csodálatosabb, s aki méltó arra, hogy megismerje a dolgok okait.

Ezt tartom én nagynak és szépnek az életemben. Hogy örökölt hitem erejében, a természetről és társadalomról tapasztaltak segítségével, barátaim támogatásával minden igazságot becsülve nézek ebbe a világba. Mert Isten benne van minden részletben, de Isten több minden részletnél. Mert a Lélek szól minden vallásban, de a Lélek több minden vallásnál. Mert Isten a Lélek által mindenkit hív, a Föld minden határaitól minden időközön át. Keresem Istent a részletekben, ahová Ő beagyazott, és túl akarok emelkedni minden részleten az Ő végtelen Országába.

2. „A Föld fog sarkából kidőlni ...”

A laikusok megjelenése az egyház életében többoldalú. Két vonását már említettem: új arcok és új gondolkodási formák tűntek fel. A munka, a tudomány, a művészet és más foglalkozási ágak világából jött emberek tevékenysége és látásmódja termékenyítőleg hatott a teológiára és az egyház közösségi életére. A fejlődés elmélete, az antropológia, a biológia ugyanúgy elvezetett egy új szemlélethez, mint a humán tudományok közül a tartalomelemzés, a szövegkritika, avagy a társadalomtudományban a szociológia, a csoportdinamika, és így tovább. Mindig jött valami új, hol a kozmológiában, hol a mikrovilágban. Vitatkoztunk az idő és a tér természetéről a relativitáselméletben, az okság elvének érvényesüléséről a kvantummechanikában, s ugyanott fogalmaztuk meg a komplementaritás elvét. Lételméleti és ismeretelméleti kérdések kaptak új megfogalmazást, miközben a másik oldalról a pszichológia tárt fel újabb ismeretlen területeket az emberben. Nem lehetett nem látni, hogy az új igazságok fényében meg kell újulnia az Istenről való beszédnek és az Istent kereső emberek szociológiai alakulatának, az egyháznak is.

Az előző elmélkedésben még egy újdonságot említettem: a laikusok felelősségérzetét. Ez szintén új jelenség, amely nem jellemző az előző, papilag-atyailag vezetett, engedelmes, hallgató egyházi népre. Sőt, kitágítom: olyan erkölcsi felelősségvállalásnak lettünk tanúi, amely hordozó rétegében kiterjedt a nem-hívő világiakra, tárgya pedig az egész emberiségre szélesedett. Immáron bárki fe-

lelősnek érezhette magát az egész világot. Hosszú sorát mondhatnám el azoknak a világi személyeknek, akik meg nem alkuvó erkölcsöt hirdettek az embertelen világban, életükkel igazolták szavukat, míg az örömhír birtokosai mély hallgatásba merültek. Elástuk erkölcsi kincseinket, s ezért a profán világnak kellett megszólalni és elmondani, hogy az ember megmentésre vár. S ebben az embernek van tennivalója.

„Most már minden ember kötelessége – kivétel nélkül mindenkié, hogy elkerüljük a katasztrófa felé vezető utat. ... Az új korszak, amelynek küszöbén állunk, alapvetően különbözik minden múltbeli korszaktól... Háború és erőszak állt keresztapoként az új korszak bölcsőjénél. A gondviselés ajándékát gyilkolásra és rombolásra használtuk. A gonosztett átka örökké rajtunk ül majd. ... Gondolkodásunk radikális megváltozása nélkül nincs kiút a jelenlegi veszedelemből. ... A nézeteltérések a régi erőszakos eszközökkel nem rendezhetők.” (6)

Az embernek van tennivalója, mert az Atya, aki „szüntelen munkálkodik”, az emberekre vár.

Fogadkozásban nincs hiány. Az Internacionálé hangjaival rohamra induló munkásosztály a sarkaiból akarta kidönteni a földet, és megálmodta, hogy a semmiből mindenné lesz. A Föld egyik legerősebb katonai erejévé lett, ez kétségtelen. A két világháború bűneit sirató Egyház is vallotta, hogy „soha többé háborút”, de az igazságos verekedésről megfogalmazott, van is – nincs is tudathasadásos nyilatkozatánál többre nem jutott. Sőt újabb, a politikai helyzet változásával, meg is növekszik az öntudata, és elkezd sorolni, mi mindent tett az üldözöttekért.

Nos, egy új korszak elején mi is odaálltunk a történelmi rajthoz a világ megváltoztatásának szándékával. „Vagy mi mutatjuk meg a világnak Jézust, vagy a világ nem fogja megismerni őt” – hirdettük. Mi, a laikusok, pontosabban a magyarországi kisközösségek tagjai, a laikusok korában, az egyházért érzett felelősséggel. „Védjük meg Isten becsületét” – így is mondtuk. Lássuk tehát önnön kritikánkat! Ideje is már, hogy gondolkodásunk errefelé vegyen irányt; hogy azonban munkánk módszeres legyen, végezzünk egy kis előkészületet. A jelszavak meg a fogadkozások értékelésére haszonnal olvashatjuk Max Planck sorait.

„Az az etika a legértékesebb, amely a gyakorlati életben a leghosszabb ideig beválik: éppúgy, mint a tudományban is mindig az az elmélet részesül előnyben, amely legjobban

megfelel a tapasztalatnak. Ettől az igazságtól átitatva minden idők nagy etikusai legfontosabb feladatuknak tartották, hogy tanításuk a világban a gyakorlati tevékenységet segítse elő, miközben ők saját példájukkal jártak elől. És éppen a legnagyobbak közöttük, Szókratészától Jézusig, nem haboztak, hogy ezért a legmagasabb célért életüket is feláldozzák. Sőt ... ez az egyenes kiállás tanításuk nagyságának lényeges jegye. ... Milyen kicsinek hatnak ezekkel a nagy egyéniségekkel szemben ... (azok), ... akik logikájuk ... minden mesterfogásával büszke épületeket emelnek, amelyeket ... éles elmével meg tudnak védeni, de ... nem gondolnak arra, hogy etikai követelményeiket saját magukra alkalmazzák. ... Úgy látszik, nem sejtik, hogy ezzel az állásfoglalással éppen az egyetlen utat zárják el az elől, hogy etikájuknak általános érvényt szerezzenek.” (7)

Újságlapokat, könyveket forgatok. „...határozott világossággal ki kell jelenteni, hogy... a tökéletes földi társadalom keresése a legsúlyosabb veszély a politika és a társadalom számára, mivel szükségképpen anarchikus utópiához vezet. ...Erkölesten az a látszólagos moralizmus, amely a tökéletessel elégszik csak meg.” (8) Ezt egy vezető bíboros írta. Lássuk ezután egy ornátus nélküli biológus nyilatkozatát! „A gyilkosságot mindenkor a legnagyobb bűnnek tekintették, de a hadiipari tömörülés és a kormány ambícióinak kielégítésül szolgáló gyilkosságok igazolására kétféle gyilkosságot különböztetünk meg. Az egyik az egyéni gyilkosság, amit szigorúan büntetnek. A másik a ‘politikai’ vagy ‘háborús’ gyilkosság – ezekért nem jár büntetés, sőt éppenséggel dicsőségszámba megy. Két feltétele van annak, hogy egy gyilkosságot politikai vagy háborús gyilkosságnak minősítsenek. Az egyik az, hogy bizonyos jelszavak vagy elméletek szentesítsék. A másik: hogy nem egy embert ölnek meg, hanem százakat, ezreket, milliókat vagy akár az egész emberiséget. Minél nagyobb a meggyilkoltak száma, annál inkább politikai vagy háborús a gyilkosság. Az új korszakban... gyilkosságnak kell neveznünk minden embertársunk megölését színre, válásra, állampolgárságra vagy katonai egyenruhára való tekintet nélkül, akármilyen jelszó, hazugság vagy elmélet kíséretében történjék is, függetlenül a meggyilkolt emberek számától... Az emberiség akkor találja meg békéjét és biztonságát, ha eléri az erkölcsi és etikai fejlődésnek azt a színvonalát, hogy mindenfajta gyilkoló szerszámtól visszaborzad, és megbé-

lyegzésszámba megy felöltöni a tömegpusztítás uniformisát.” (9)

Következzék most egy pápa: „A katonai szolgálatnak minden nehézség ellenére pozitív lehetőségei vannak: kapcsolatteremtés másokkal, más szokások, más kultúrák, követelmények megismerése, a helyes vetelkedés és belső gazdagodás. ... A katonának legyenek bátran keresztények, akik a feltámadt Krisztus erejében építik az emberek országát és Isten országát.” (10)

A bíboros attól fél, hogy a tökéletességre való törekvés tönkretesz – az embert? – nem, a politikát! A biológus szégyennek tartja a katonaruha felvételét. A pápa értékesnek látja a katonai mesterséget, egy újabb laikus viszont ezt mondja: „Örület kockára tenni az emberiség létét azért, hogy biztosítsuk egy filozófiai tan vagy gazdasági rendszer győzelmét. A magam részéről hiszek abban, hogy a tömeggyilkosság és a háború minden körülmények között gaztett.” (11)

Ki fog hát dőlni a világ a sarkaiból? És kik döntenek ki? Kommunisták, bíborosok, biológusok, fizikusok, politikusok, filozófusok?

Avagy mi?

Elég volt mások kárpálásából! Műveljük saját kertjeinket, ámde azzal a tudattal, hogy kis kertünk művelésének messze ágazó következményei vannak.

Ennek az elmélkedésnek más címet is adhattam volna. Például ezt: Ki megelés kora. Minden világsark-kiforgató ugyanis a lelkesedés szép órái után szemben találja magát a megelés éveivel. Én például 36 éve próbálom megélni első és többedik lelkesedésem céljait, s meglehetősen feszélyezve érzem magam, ha bizonyos témákról faggatnak. Az nem vigasztal, hogy egész generációm küzd az önvizsgálat nehéz feladatával. Nekem magamnak kell látnom: miféle bálványokat és gátakat döntöttem le, és miket nem. Legelőször szögezzük le, hogy a laikusoknak az egyházi életbe és az erkölcsi világba való betódulásától még az égvilágon semmi sem fog történni, ha csupán a szerepek örségváltása zajlik le, s a forradalmi, kritikus civilek elkezdik a módszeres ellangyosodást, az adminisztratív tevékenységet. Ha a hajó nem változtat irányt, akkor nincs jelentősége annak, hogy a legénység helyet cserél a tisztekkel. Egy lépést sem jutunk előre attól, hogy laikus temet vagy karinget ölt fel, vagy hitokat ugyanolyan elavult tanrendszert, mint pap elődje, legfeljebb egy történelmileg halálraítélt alakulat adminisztratív gondjai oldódnak meg egy időre. A laikusoknak nem pozíciókért vagy jogkörök-

kért kell harcolni. A laikusoknak az új tartalmat kell példamutató szolgálattal életté alakítani. Amelyik laikus ezt jól végzi, annak nincs szüksége sem más ruhára, sem fizetésre, sem feudalizmusból itt maradt kacifántos rangokra. Több forog itt kockán, mint hivatal és öltözék! Arról van szó, hogy van-e Isten vagy nincs, mert Isten természetesen módon csak akkor van, ha valakik képviselik Őt, ha valakik szavából és tetteiből következtetni lehet Reá. Jól kiélezem a mondatot: Isten azért van, mert van ember, aki hisz Benne. Másodszor pedig arról van szó, hogy lesz-e ember. A jövőben! Feleljen erre mindenki, aki erkölcsi tanítónak állítja magát! Ez a választóvíz, amely megkülönbözteti az evangéliumi törvényt a nem-evangéliumtól. A választ követelés keménysége pedig nem monomania, rögeszme, paranoid képzet, góg, szemellenzőség, hivalkodás, egysíkúság, lefojtott erőszakosság, a másik állandó piszkálása, nyugtalanság. A laikus forradalmi profánsággal teheti fel a jelenkor két nagy alapkérdését: Van-e Isten? Mert tégy róla igaz tanúságot az életeddel! Lesz-e élet? Hát add oda mindenedet, hogy ki ne száradjon az élet dúslombú fája!

Beszélni Istenről egész emberségünkkel és védeni az életet minden képességünkkel – ez az ezredforduló nagy főparancsa. Ezt a parancsot kaptuk örökségbe az üdvtörténet Nagy Laikusától, Jézus Krisztustól. Ezt a parancsot váltja valóra mindenki, aki egészen átadja magát Istennek, aki féltő gonddal, meleg szívvel fordul az emberek felé. Ezért jelent számomra oly sokat az evangélium mellett az igaz emberek szava és műve, mert a profán cselekvésekben is sokszor látom megcsillanni az isteni mintát, gondolatot. Amikor tehát saját életünk elemzéséhez látunk, gondoljuk meg: a laikusok, az Isten népe egészének hatására létrejöhét a szakrálisra és világra mesterségesen szétesett Valóság új szintézise azáltal, hogy a világban, és nem elszigeteltségben élő Isten népe mindennapi életébe egyként befér a kemény anyaggal való izzadságos birkózás, az anyagon túli Istennel a Lélekben való beszélgetés, s mindez beleágyazva társadalmi, szociális, közösségi emberi kapcsolatok szövevényébe.

Korunk példaképei között – sajnos – kevés az egyházi ember, s meglepően sok a nem-egyházi, vagy nem-hívő személy. Ha meggondolom, hogy miért van így, egy evangéliumi fogalomhoz jutok el. Végigfutok például a hazánkban kiadott természettudományos gondolkodók kötetein. Mondjuk 10 kötet van előttem. Egyik

sem materialista gondolkodó, de az ateista ismereteket pártfogoló hazai könyvkiadás mégis megjelentette őket. Miért? Azért, mert életté, sikeres, gyümölcstermő életté váltották természettudományos hitüket. Mert az igazat tárták fel úgy, amint az ember halad a „minden igazság” felé. Ezeknek az embereknek attól van a más alapelveket valló emberek előtt valós, nem emberi csinálásból eredő tekintélyük, hogy szavuk mögött teljesítmény áll. Teljesítmény! Amint az Isten világában sem lehet mástól tekintélye valakinek, mint teljesítménytől. Nincs tekintély kézrátételből, ha a kézrátétel árulásba torkollott. Nincs tekintély kézrátételből, ha a kézrátétel nem termelt gyümölcsöt. Akár fogható, mérhető, látható gyümölcsöt, akár a gyilkos erővel szembeszegülő golgotai Krisztus véres verítékének gyümölcsét. Ugyanígy, laikus testvéreim, a mi tekintélyünk, szavahihetőségünk sem alapulhat máson, mint azon a teljesítményen, amivel válaszolunk az ezredforduló főparancsára. Sorold fel imádságaid, elmélkedéseid óráit, számold ki az időt, amikor Istenről tanultál, beszélgettél és ezek után – Planck útmutatása alapján – nézd meg: miben alakította ez a mindennapi gyakorlatot, és elől jártál-e a gyakorlati tevékenység alakításában. Mutasd meg, hogy tudtál szeretni, tudtad összekapcsolni életedet egy másik emberrel, tudtál új életeket elindítani és gondozni. Tudtál közösségbe szeretni embereket, és mások is tudtak szeretni téged. Mutasd fel lapos földi és telt égi erszényedet, mutasd meg a gazdagok házában lévő székeket, amelyekre ülhetnél volna, de nem ültél. Mutasd meg, hányszor tudtál önmagadon győzni, és másoknak megbocsátani. Mutasd fel, hány órát virrasztottál, tépelődtél, tervezgettél a rád bízottakért, mennyi idődbe és pénzbe került az Országépítés – ahelyett, hogy Te kaptál volna érte fizetést. Sorold fel a pohár vizet, az irgalmasság tetteit, a viszonzhatatlan jócselekedeteidet, s ne állj elem ábrándozva, érzelmesen, szépen dalolva, életed idejét eltékozolva. Üres földi kezekkel csak akkor mehetünk az ítéltre, ha abból a kézből a Sátán kiverte a gyümölcsöket, a teljesítményeket. Mert lett volna gyümölcs, de ellene mondtak. Teljesített volna a kéz, de bilincset raktak rá. Egybeszerette volna a világot, de felzögezték egy keresztfára.

Semmiből lehetünk mindenképp, ha mindenkiért leszünk semmikké.

Azt hiszem, hogy minden helyes önvizsgálat kiindulópontja, értelmes és Istennek tetsző életünk alapja, laikus becsületünk megőrzésének zálo-

ga, Isten létének bizonyítása, az emberi élet megővésének feltétele az, hogy józanul meghatározott teljesítményekre törekszünk. Ebbeli törekvésünktől szíréhangok csábíthatnak, de el nem téríthetnek. A teljesítményre való törekvés minden egészséges élőlény célja. Ahol nem teljesítménycentrikusak az emberek, ott nincs centrum sem, ami felé teljesítményükkel törekedni akarnának, vagy eltévesztették a módot, amivel a cél felé haladni kell. Jézus nem hagyott kétséget afelől, hogy tanácstalansággal, tengés-lengéssel, langyos ábrándokkal nem lehet bejutni Atyja házába. Aki műveket, *ergonokat* hoz létre, annak nem kell kifacsart szemléletűvé vagy álértékeket előtérbe tolvá lenni ahhoz, hogy lássa, mire jutott. Lelki egészségünk múlik azon, hogy valós dolgokat tekintettünk-e hívőhöz illő cselekedeteknek, vagy a lustaság, lehangoltság, megtévesztettség, bizonytalanság, átverttség, félreneveltség, álszentség, megfélemlítettség, gyávaság szülte korcs vallási aktusokat.

A Föld meg a történelem teljesítményeken fordul.

Isten Országá is rajtunk, teljesítményeinken fordul.

Merza József

(Folytatjuk)

Jegyzetek

- (1) Romain Rolland, Napló a háborús évekből 1914–1918. Gondolat, Budapest, 1960, 10. – Hansjakob Stehle, Ein Rufer in der Wüste, der Oasen schaffen will. Die Zeit, 1985. márc. 29, 3. old.
- (2) Hansjakob Stehle, Ein Rufer in der Wüste, der Oasen schaffen will. Die Zeit, 1985. márc. 29, 3. old.
- (3) Max Born, Válogatott tanulmányok. Gondolat, Budapest, 1973, 9. old.
- (4) U. o., 47. old.
- (5) U. o., 26–27. old.
- (6) U. o., 394–396. old.
- (7) Max Planck, Válogatott tanulmányok. Gondolat, Budapest, 1965, 240–241. old.
- (8) Magyar Kurir, 1974. május 4., 243. old.
- (9) Szent-Györgyi Albert, Kiút. Valóság, 1973., 11. szám, 12–13. old.
- (10) Magyar Kurir, 1985. április 24., 234. old.
- (11) Max Born, i. m., 397. old.

Forrás:

Karácsonyi Ajándék, 110. kötet, 1985/II.